

Κινητικότητα και Κατανάλωση ως Οργανωτικές Αρχές του Σύγχρονου Δημόσιου Χώρου.

Το Παράδειγμα της Euralille, Δομημένο Περιβάλλον και Συμπεριφορά.

ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΣΟΥΚΑΛΑ

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Α.Π.Θ.

ΜΑΡΙΑ Ν. ΔΑΝΙΗΛ

Αρχιτέκτων Μηχανικός Α.Π.Θ. M Arch U.C.L.

Περίληψη

Η εργασία αυτή εξετάζει τις νέες μορφές δημόσιου χώρου στα σύγχρονα αστικά κέντρα μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο οικονομικών και πολιτιστικών αλλαγών, που παρατηρούνται τις τελευταίες δεκαετίες. Φαινόμενα όπως η κατανάλωση, η κινητικότητα, η ψηφιακή πραγματικότητα, οι νέες επικοινωνιακές μορφές, η πολυπλοκότητα των δικτύων δραστηριότητας αναφέρονται ως οι πλέον σημαντικές συνιστώσες των μεταλλάξεων της πόλης, της νέας ταυτότητας του δημόσιου χώρου της. Ως παράδειγμα διαμόρφωσης των νέων αυτών αστικών συντελεστών επιλέγεται η ευρωπαϊκή πόλη Lille. Στη δεκαετία του '90, επεμβάσεις μεγάλης κλίμακας υλοποιήθηκαν σ' αυτό το αστικό κέντρο, στο πλαίσιο του προγράμματος Euralille. Η λογική των επεμβάσεων συνδέεται άμεσα με τη νέα ευρωπαϊκή αλλά και διεθνή πραγματικότητα, η οποία καταλύει τις παραδοσιακές εθνικές κυριαρχίες και εισάγει την έννοια της ευρω-περιοχής και της ευρω-πόλης καθώς και νέες μορφές ροών και δικτύων. Η εργασία επιχειρεί την αντικειμενική και υποκειμενική ανάγνωση των νέων αυτών μορφών χώρου, δηλαδή τη διπλή προσέγγισή τους μέσα από την κατανόηση κι ερμηνεία των προθέσεων των μελετητών καθώς και μέσα από τα βιώματα, τις αντιδράσεις και τη συμπεριφορά των ατόμων και ομάδων, που κινούνται και δρουν μέσα στο νέο αυτό υλικό πλαίσιο.

1. Η ΠΟΛΗ, Η ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ, ΤΑ ΔΙΚΤΥΑ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΑΜΑ

Είναι γνωστό ότι ο χώρος αποτελεί πεδίο εγγραφής των οικονομικών και κοινωνικο-πολιτισμικών φαινομένων και θεωρείται από τους ειδικούς, καίριο «κείμενο» άντλησης πληροφοριών για τα παραπάνω φαινόμενα και το συντακτικό εξέλιξής τους. Το σύγχρονο αστικό τοπίο, στο πλαίσιο της «παγκοσμιοποίησης»¹, χαρακτηρίζεται από μεταλλάξεις του δημόσιου και του ιδιωτικού χώρου, από την κατάργηση της

¹ Σχετικά με την οικονομική και κοινωνική διάσταση του όρου βλ. Σ. Μιχαήλ (Μάρτιος-Απρίλιος 2000), «Παγκοσμιοποίηση και Αλλοτριώση», στο Ουτοπία, τεύχος 39, σελ. 87-95. Επίσης, Γ. Σταμάτης (Μάρτιος-Απρίλιος 2000), «Απομωθοποίηση της Ιδεολογίας της Αγοράς», στο Ουτοπία, τεύχος 39, σελ. 63-73. Σχετικά με τον ευρύτερο όρο, βλ. Ph. Moreau Defarges, **Η Παγκοσμιοποίηση**, (μτφ. Κ. Περιστεράκη), Αθήνα: Δαίδαλος και J.P. Warnser (1999), **La mondialisation de la culture**, Paris: La Decouverte et Syvos.

χωρικής εγγύτητας κατοικίας κι εργασίας, οικονομικών μονάδων και πόλης, καθώς και από την αποδέσμευση της χωροθέτησης των οικονομικών κέντρων από τα εθνικά όρια του κράτους. Νέες μορφές αστικού χώρου εμφανίζονται, ενώ ορισμένες από τις παλιές χρήσεις αποδυναμώνονται ή μεταμορφώνονται κάτω από την πίεση νέων δράσεων και των μέσων υλοποίησής τους. Αυτό το αναδυόμενο δίκτυο τεκταινομένων επηρεάζει τα στοιχεία του χώρου, αλλά και τις αναμεταξύ τους σχέσεις, σε βαθμό που να αναζητούνται νέοι όροι ικανοί να αποδώσουν τη σύγχρονη πραγματικότητα της πόλης. Η μητρόπολη υποχωρεί ως όρος, ενώ έννοιες όπως «μετάπολη»² φαίνεται να έχουν ήδη καθιερωθεί στη διεθνή βιβλιογραφία. Ο (λειτουργικών και κοινωνικών προϋποθέσεων) ορθολογισμός οργάνωσης του αστικού χώρου υπονομεύεται από μονοδιάστατες λογικές κατανάλωσης και κέρδους και αναπαραστάσεις αντικειμένων, προσώπων και χώρου απειλούν την υλική «φυσική» πραγματικότητα.

Κομβική θέση στο φαινόμενο των μεταλλάξεων της πόλης κατέχει η κατανάλωση³. Το αντικείμενο όχι μόνο απομακρύνεται από τον καθαρά χρηστικό χαρακτήρα του, αλλά αυτονομείται και αποπλανά με την έννοια της συμμετοχής του στη δημιουργία ενός ψευδαισθησιακού κόσμου για το υποκείμενο-καταναλωτή. Ο Baudrillard⁴ υποστηρίζει ότι στον πυρήνα της αποπλάνησης βρίσκεται η πρόκληση κι όχι η επιθυμία. Η πρόκληση μας έλκει πέρα από όλες τις συμβάσεις, πέρα από το νόμο της ανταλλαγής, πέρα από την αρχή

² Για την επίδραση των σύγχρονων οικονομικο-κοινωνικών φαινομένων στο γίνεσθαι της πόλης, βλ. Fr. Ascher (1995), **Métapolis ou l'avenir des villes**, Paris: Odile Jacob. Επίσης, Θ. Μουτσόπουλος (2001), **Τα Υβρίδια της Παγκοσμιοποίησης – Η Μαζική Κουλτούρα στην Περιφέρεια**, Αθήνα: Futura-a-station και J.-P. Dollé (2002), **Métropolitique**, Paris: Editions de la Villette.

³ Jean Baudrillard (1970), **La société de consommation**, Paris: Denoel.

⁴ Jean Baudrillard and Jean Nouvel (2002), **The Singular Objects of Architecture**, μτφ. στα αγγλικά R. Bononno, Minneapolis – London: University of Minnesota Press. Επίσης βλ., Jean Baudrillard (1968), **Le système des objets**, Paris: Gallimard και Jean Baudrillard (2000), **Mots de passe**, Paris: Pauvert.

της πραγματικότητας. Η παραγωγή αποκόπτεται από το στόχο της ικανοποίησης των αναγκών και, δημιουργώντας η ίδια εικονικές ανάγκες γίνεται συνένοχη στην απουσία αξιολόγησης και ιεράρχησής τους. Έτσι έχουμε την αντιστρεψιμότητα των σημείων παραγωγή-κατανάλωση μέσα από την αποπλάνηση. Η κατανάλωση αποπλανά την παραγωγή. Στο κέντρο του κόσμου δεν είναι πλέον η επιθυμία του υποκειμένου, αλλά το πεπρωμένο του αντικειμένου. Το ίδιο το αντικείμενο παίρνει την πρωτοβουλία της αντιστρεψιμότητας, παίρνει την πρωτοβουλία της αποπλάνησης και της εκτροπής. Το αντικείμενο έχει υπερβεί τον ίδιο τον προορισμό του αλλά η κατανάλωση είναι μία ενεργητική σχέση όχι μόνο με τα αντικείμενα, αλλά και με τη συλλογικότητα και τον κόσμο, μία δραστηριότητα η οποία αντανάκλα σχέσεις και αξίες του πολιτισμικού μας συστήματος.

Τα εμπορικά πολύ-λειτουργικά κέντρα⁵ είναι η χωρική έκφραση αυτών των νέων μοντέλων και αξιών. Οι χώροι αυτοί κατορθώνουν να παίζουν με την αμφισημαντότητα του σημείου μέσα στα αντικείμενα και να μετουσιώνουν το χρηστικό χαρακτήρα του εμπορεύματος σ' ένα παιχνίδι «ατμόσφαιρας». Σ' αυτούς τους χώρους δεν υπάρχει διαφορά «ανάμεσα σ' ένα σούπερ-μάρκετ και σε μία γκαλερί ζωγραφικής, ανάμεσα στο Play-Boy και σε μία Πραγματεία Παλαιοντολογίας»⁶. Εδώ, η κατανάλωση παρεισφρύνει σε όλους του τομείς της πολιτιστικής και κοινωνικής ζωής αλλοιώνοντας τη φύση τους. Αυτή η αφθονία των αντικειμένων και η χωρική και χρονική συνύπαρξή τους με τις υπόλοιπες δραστηριότητες δηλώνει τις αλλαγές, που συντελούνται στο σύνολο της κοινωνικής ζωής, στις πρακτικές και τις συμπεριφορές.

Το θεμελιώδες πρόβλημα του σύγχρονου καπιταλισμού δεν είναι η αντίφαση ανάμεσα στη μεγιστοποίηση του κέρδους και την εκλογίκευση της παραγωγής, ανάμεσα σε παραγωγικότητα δυνητικά απεριόριστη και σε αναγκαιότητα να διατεθούν τα εμπορεύματα. Ζωτικής σημασίας για το σύστημα είναι να ελέγχει όχι μόνο τον παραγωγικό μηχανισμό, αλλά και την καταναλωτική ζήτηση. Είτε με μέσα προγενέστερα από την πράξη της παραγωγής (δημοσκοπήσεις, μελέτες αγοράς), είτε με μεταγενέστερα (διαφημίσεις κ.ά.) αφαιρεί από τον αγοραστή την εξουσία της λήψης αποφάσεων και μετάδοσής τους στην επιχείρηση. Στόχος είναι η προσαρμογή της συμπεριφοράς του αγοραστή στις ανάγκες του παραγωγού. Πρόκειται για το φαινόμενο της ανεστραμμένης ιεραρχίας, η οποία αντίθετα με την κλασική ιεραρχία όπου η πρωτοβουλία ανήκε στον καταναλωτή, δίνει την πρωτοβουλία στον παραγωγό. Έχουμε πλέον τη δικτατορία της τάξης της παραγωγής.

Οι νέοι αυτοί χώροι είναι ελεγχόμενοι, απροσπέλαστοι για ορισμένες κοινωνικές ομάδες, με απούλοποιήσιμα ηλεκτρονικά όρια, τα οποία διασφαλίζουν την επιθυμητή ασφάλεια και καθαριότητα του χώρου. «Το πρότυπο της πόλης γί-

⁵ Sze Tsung Leong (2001), "...And then there was shopping", στο Rem Koolhaas and others (ed.), **The Harvard Design School Guide to Shopping**, New York: Taschen, σελ. 129-156.

⁶ Jean Baudrillard (1970), ό.π., σελ. 17.

νεται το εμπορικό κέντρο, το mall, που συνδυάζει shopping, αναψυχή και air conditioning σ' ένα περιβάλλον καθαρό και ασφαλές και το πρότυπο του κατοίκου γίνεται ο τουρίστας που καταναλώνει την πόλη ως εικόνα του εαυτού του, αλλά και ως συρραφή θεμάτων που προωθούν, δια μέσου της συμβολικής εικόνας, την κατανάλωση των προϊόντων».⁷

Ο αστικός χώρος θεαματοποιείται και θεματοποιείται σύμφωνα με τις ανάγκες της αγοράς που αποτελεί τον πυρήνα της σύγχρονης καπιταλιστικής οικονομίας. Ο χώρος αποκομμένος από την αρχική του λειτουργία, με την παρεμβολή της καταναλωτικής δραστηριότητας, αποσπάται από τους στόχους ύπαρξής του, αποξενώνεται από το χρήστη του, και μεταλλαγμένος, επαληθεύει κι αυτός τη θεωρία περί «πεπρωμένου» του αντικειμένου στο πλαίσιο του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.⁸

Ένας άλλος παράγοντας, που συνδέεται άμεσα με το γίνεσθαι της σύγχρονης πόλης, είναι η κινητικότητα.⁹ Οι μετακινήσεις αυξάνονται σε αριθμό, απόσταση και διάρκεια. Τα κίνητρα μετακίνησης πολλαπλασιάζονται. Οι τηλεπικοινωνίες δεν αντικατέστησαν τα μέσα μεταφοράς, δεν μείωσαν τις μετακινήσεις των ανθρώπων και δεν περιόρισαν τις δραστηριότητές τους στην κατοικία και το άμεσο περιβάλλον της. Οι σταθμοί τρένων, το μετρό, τα αεροδρόμια επανασηματοδοτούνται ως δημόσιοι χώροι με βασικό ρόλο στη ζωή των ατόμων. Αυτό εξηγεί το γεγονός της ενσωμάτωσης κι άλλων χρήσεων στα κτίρια αυτά, της μετατροπής τους σε πολυδύναμα κέντρα, σε τόπους κατανάλωσης και ψυχαγωγίας, σε πόλους κοινωνικής συναναστροφής.

Από την άλλη, η ένταξη του ατόμου σε ποικίλες ομάδες αυξάνει τη πολυπλοκότητα των δικτύων δραστηριότητας και κίνησης σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μην είναι δυνατή η πρόβλεψη χώρων και δικτύων. Η αδυναμία αυτή πρόβλεψης συνεπικουρούμενη από τις ταχύτατες αλλαγές στη σφαίρα της οικονομίας, ενισχύουν τις απόψεις περί απρόβλεπτου, απροσδόκητου και μη ελεγχόμενου, που αναπτύσσονται στους κύκλους των κοινωνικών επιστημών και της πολεοδομίας. Η αποδυνάμωση δύο βασικών εννοιών της πολεοδομίας, του προγραμματισμού και των κανονισμών, τείνει για ορισμένους να ενισχύσει το ρόλο της αρχιτεκτονικής στην οργάνωση της πόλης. Η ευελιξία, το αβέβαιο πλαίσιο υλοποίησης των πολεοδομικών και αρχιτεκτονικών προτάσεων, η ενσωμάτωση νέων χωρικών μοντέλων, η διαφορετικότητα ταυτοτήτων και αναγκών, η πολυπλοκότητα, η ανακατανομή, η αλλαγή, η ταχύτητα και η αποδέσμευση από την τυπική συνοχή και τάξη ανάγονται σε θεμελιώδεις αρχές πολεοδομικής σύνθεσης. Αντίληψη που αποτυπώνεται είτε στο θεωρητικό έργο μελετητών πολεοδόμων όπως είναι ο

⁷ Π. Μάντζου (2003), "Το mall ως πρότυπο δημόσιου χώρου", Πρακτικά του συνεδρίου Μετασηματισμοί της Ελληνικής Πόλης, Αθήνα, 9-11 May 2003.

⁸ Κ. Τσουκαλά και Μ. Δανιήλ (2003), "Από τον τόπο στον μη-τόπο: η νέα συγκρότηση του δημόσιου χώρου στην ελληνική πόλη", Πρακτικά του συνεδρίου Μετασηματισμοί της Ελληνικής Πόλης, Αθήνα, 9-11 May 2003.

⁹ Fr. Ascher (1995), **Métapolis ou l'avenir des villes**, Paris: Odile Jacob.

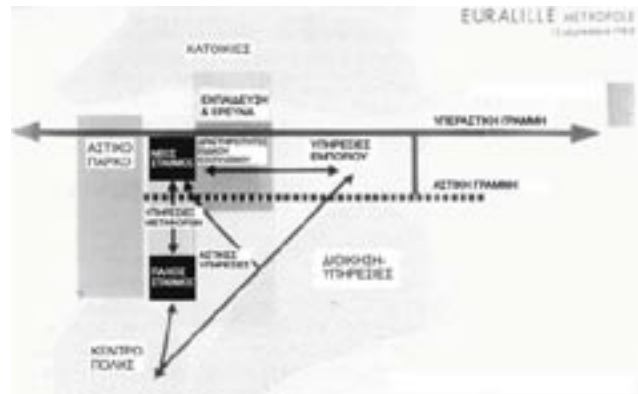
Ascher¹⁰, είτε στο σχεδιαστικό και κατασκευασμένο έργο αρχιτεκτόνων, όπως είναι ο Koolhaas¹¹. Ως παράδειγμα εφαρμογής μιας αρχιτεκτονικής που ενσαρκώνει και συνδυάζει τις σύγχρονες αξίες της κατανάλωσης και της κινητικότητας, του θεάματος και του απρόβλεπτου, αναφέρουμε παρακάτω την Euralille, μία επέμβαση μεγάλης κλίμακας που πραγματοποιήθηκε στη Lille στις αρχές της δεκαετίας του '90. Παράλληλα με την ανάγνωση και συμβολική αποκωδικοποίηση του έργου αυτού επιχειρήσαμε να διερευνήσουμε το πώς το νέο αυτό μοντέλο χώρου βιώνεται από τους κατοίκους της πόλης. Βιβλιογραφικά στοιχεία για τη χωρική συμπεριφορά των κατοίκων της Lille αποτέλεσαν το υλικό μετα-ανάλυσης της εργασίας μας. Η σύγκριση των αρχικών στόχων που έθεσαν οι μελετητές της Euralille για τη λειτουργία και το νόημα του δομημένου περιβάλλοντος με τον υποκειμενικό χώρο των ατόμων που συχνάζουν σ' αυτόν οδηγεί σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα για την προοπτική εξέλιξης αυτών των νέων μοντέλων χώρου από την κοινωνικο-ψυχολογική οπτική προσέγγισης του φαινομένου.

2. ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ EURALILLE: ΔΟΜΗΜΕΝΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

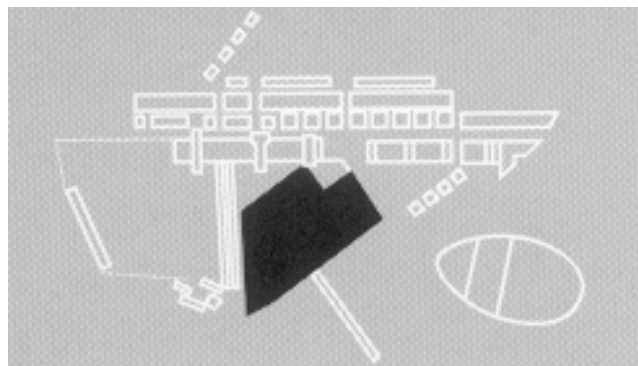
Η Euralille¹² συνδέεται με τη νέα ευρωπαϊκή, αλλά και διεθνή πραγματικότητα, η οποία κατέλυσε τις παραδοσιακές εθνικές ιεραρχίες (κράτος, πόλεις, περιοχές). Οι έννοιες των ορίων και οι χωρικές σχέσεις επαναπροσδιορίστηκαν, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν ανατροπές στην ισχύουσα μέχρι σήμερα χωροταξική και πολεοδομική λογική. Είναι η περίοδος των ευρω-περιοχών και ευρω-πόλεων, των νέων μορφών ροών και δικτύων. Το "know-how" για την απόκτηση μητροπολιτικού χαρακτήρα γίνεται το «αντικείμενο πόθου» για ένα μεγάλο αριθμό μεσαίου μεγέθους πόλεων στη Γαλλία και αλλού. Ο στόχος του project υπήρξε ξεκάθαρος από την πρώτη του σύλληψη: η προσδοκία δεν ήταν απλά να προετοιμαστεί το έδαφος για ένα νέο «κομβικό σημείο μεταφορών και επιχειρήσεων» ευρωπαϊκής και παγκόσμιας κλίμακας, αλλά συγχρόνως, αυτό να αποτελέσει τη βάση της οικονομικής αναγέννησης της ευρύτερης περιοχής της Lille και του Nord Pas-de-Calais.

Η συμφωνία μεταξύ Αγγλίας και Γαλλίας (1986), για μία «σταθερή δίοδο επικοινωνίας» μεταξύ των δύο χωρών είχε ως αποτέλεσμα βελτιώσεις στα δίκτυα των αυτοκινητόδρομων της περιοχής και στην παραλιακή ζώνη του λιμανιού. Αυτό το γεγονός μαζί με την απόφαση για τη δημιουργία

μιας γραμμής TGV, που θα εξυπηρετούσε όλη τη βόρεια Ευρώπη, δημιούργησαν τις προϋποθέσεις ανάδειξης της Lille σε πόλη – σταυροδρόμι της βόρειας Ευρώπης.

Εικόνα 1: Χωρικό διάγραμμα της προκαταρκτικής φάσης, 1988.
Figure 1: Spatial diagram from the 1988 framework plan.

Εικόνα 2: Διαγραμματικό master plan, όπου φαίνεται με μαύρο η θέση του τριγώνου των σταθμών.
Figure 2: Diagrammatic master plan, showing in black the position of the stations' triangle.

Το project περιλάμβανε τέσσερις βασικές λειτουργίες: ένα αστικό κέντρο υπηρεσιών, ένα κέντρο μεταφορικών εξυπηρετήσεων, ένα κέντρο ανταλλαγών και ένα αστικό πάρκο. Στο τελευταίο προστέθηκαν αστικές δραστηριότητες, ειδικού τύπου οικήματα (π.χ. συνεταιρισμοί, εκπαίδευση, έρευνα), καθώς και κοινοτικές κατοικίες. Αυτές οι τέσσερις λειτουργίες απλώθηκαν κατά μήκος ενός άξονα, από βορρά προς νότο, που δεν ήταν άλλος από τη ραχοκοκαλιά του project, πάνω στην οποία ο νέος σταθμός TGV θα τοποθετούνταν. Οι λειτουργίες κατέλαβαν μία έκταση περίπου 70 εκταρίων. Το συγκρότημα υπηρεσιών μαζί με το συγκρότημα μεταφορικών εξυπηρετήσεων (η περιοχή μεταξύ των δύο σταθμών, παλιού και νέου) δημιούργησαν το κέντρο βάρους όλης της περιοχής. Οι ιδιαίτερες θέσεις τους φτιάχνουν ένα τριγωνικό χώρο που φέρνει σε αλληλεπίδραση τους διαφορετικούς τομείς δραστηριότητας, καθώς επίσης ενώνει τις λειτουργίες αυτές, με τις γειτονι-

¹⁰ Ο.π.. Επίσης βλ., Fr. Ascher (2001), **Les nouveaux principes de l'urbanisme**, Paris : Editions de l'Aube.

¹¹ O.M.A., Rem Koolhaas and Bruce Mau (1995), S,M,L,XL, New York: The Monacelli Press.

¹² ό.π.. Επίσης βλ., R. Koolhaas, J. Nouvel and others (1996), **Euralille, The Making of a New City Center**, Espace Croise (ed), μτφρ. στα αγγλικά S. Parsons, Basel; Berlin; Boston: Birkhauser.

κές κτισμένες περιοχές: το κέντρο της πόλης, το διοικητικό κέντρο και την περιοχή Saint Maurice: Για τη Lille φάνηκε πως το πιο σημαντικό θέμα ήταν τα δίκτυα. Με άλλα λόγια, ο γόρδιος δεσμός για την ομάδα του Koolhaas, στην οποία ανατέθηκε το project, ήταν τα πολύπλοκα δίκτυα των υποδομών που υπήρχαν στην περιοχή της επέμβασης: ένα πλήθος σιδηροδρομικών γραμμών, ο περιφερειακός δρόμος, η σύνδεση του τελευταίου με την αστική υποδομή και τη σήραγγα για το TGV. Η πρόκληση αυτής της πολυπλοκότητας των δικτύων βρέθηκε στο κέντρο του προβληματισμού για την επιλογή των χειρισμών της πολεοδομικής και αρχιτεκτονικής σύνθεσης. Οι γοργές εναλλαγές και τα δίκτυα διανομών συνθέτουν το κεντρικό νευρικό σύστημα της πρότασης και συμβάλλουν στη συγκρότηση της ταυτότητας της πόλης ως δια-ευρωπαϊκό αστικό φαινόμενο. Η χωρική πυκνότητα των δικτύων, καθώς και οι φαινομενικές εντάσεις μεταξύ τους, υποδηλώνουν τη συστολή του χρόνου η οποία επιτυγχάνεται από την ταχύτητα του TGV. Ταυτόχρονα γεννήθηκε και η ιδέα του «Piranesian space»¹³, κάνοντας το σταθμό ένα σχεδόν διάφανο δοχείο, το οποίο θα ένωνε τους χώρους στάθμευσης, το TGV και τις πολλαπλές σιδηροδρομικές γραμμές. Ο τόπος θα έκανε ισχυρή την παρουσία του μέσα από τη φόρμα του κενού. Η δυναμική του αρχιτεκτονικού χειρισμού αποκρυσταλλώνεται, με άλλα λόγια, μέσα από μία καθαρή και απλή συμπίεση της μάζας. Σύμφωνα με τον Koolhaas πρόκειται ξεκάθαρα για την εκμετάλλευση των συνθηκών της μητρόπολης: πυκνότητα χωρίς αρχιτεκτονική, η κουλτούρα της αόρατης συμφόρησης.¹⁴

Ο Jean Nouvel ήταν ο επικεφαλής αρχιτέκτονας του τριγώνου των σταθμών – ένα τμήμα της πρότασης που τελικά βραβεύτηκε-, ενώ οι αρχιτέκτονες Claude Vasconi, Richard Rogers, και Kazuo Shinohara ανέλαβαν την κατασκευή των τριών πρώτων πύργων. Με αφορμή αλλαγές στα έργα του Nouvel και του Vasconi, στο «τρίγωνο» του Συγκροτήματος των Υπηρεσιών, ο Koolhaas δήλωσε πως ο πολεοδόμος δεν χρειάζεται να καθορίζει από την αρχή τα πάντα. Κάποια σημεία μπορούν να παραμένουν ανοικτά, και η εργασία να ακολουθεί ένα διάγραμμα, στο οποίο δεν είναι απαραίτητο να αποτυπώνεται το τελικό αποτέλεσμα. Εκτός

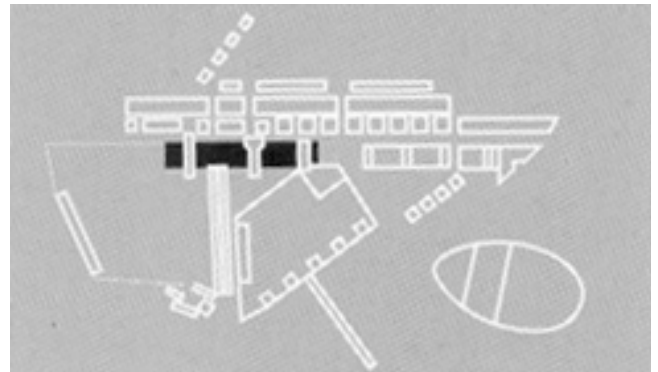
¹³ Το ενδιαφέρον των Ευρωπαίων το 18ο αιώνα για την ελληνική αρχιτεκτονική θα επηρεάσει τη στάση των ιταλών αρχιτεκτόνων. Οι Ιταλοί και κυρίως ο Piranesi θα υποστηρίξουν την υπεροχή της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής προβάλλοντας την κατασκευαστική ικανότητα των ρωμαίων και την πλούσια τυπολογία της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής. Πρόκειται για μία νέα ερμηνεία της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής με κριτήριο τις ποιότητες της κατασκευής. Σ' αυτόν τον τεχνολογικό-τεχνοκρατικό χαρακτήρα της πρότασης του Piranesi οφείλεται η ονομασία "Piranesian space" που έδωσε ο Koolhaas στο χώρο της εισόδου του νέου σταθμού της Lille. (βλ. Γ. Καραδέδος, **Ιστορία και Θεωρία της Αποκατάστασης**. Δ.Π.Μ.Σ. Πολυτεχνική Σχολή «Προστασία, Συντήρηση και Αποκατάσταση Μνημείων Πολιτισμού», Σημειώσεις μαθήματος, Θεσσαλονίκη: 1998).

¹⁴ R. Koolhaas, J. Nouvel and others (1996), **Euralille, The Making of a New City Center**, ό.π.

όμως από το ρόλο του συντονιστή, στον Koolhaas είχε ανατεθεί και ο σχεδιασμός της «Congrexpo»¹⁵, ενός έργου που συμπεριλάμβανε τρεις διακριτές λειτουργίες, κάτω από το ίδιο κέλυφος: συνεδριακό κέντρο, αίθουσες μουσικής και εκθεσιακούς χώρους.

Τα επιμέρους κτίρια καθώς και ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται, αποκαλύπτουν την πολεοδομική στρατηγική, που εφαρμόστηκε στο project της "Euralille". Η μεγάλη κλίμακα και οι συνδέσεις επιτρέπουν τη διατήρηση των λεπτών ισορροπιών ανάμεσα σε στοιχεία διαφορετικά, παράδοξα, αυτοδύναμα, αλλά και εξαρτημένα. Συγκρούσεις και συνεργασίες συντελούνται σ' ένα χώρο που διασφαλίζει τη δυσχερή ενότητα: το τρίγωνο, το TGV gallery, οι πύργοι, και η Congrexpo, όλα μαζί συνθέτουν το πειραματικό πεδίο της μητροπολιτικής αστάθειας.

Από τα βασικά δομικά στοιχεία της πρότασης, το εμπορικό κέντρο, που σχεδιάζει ο Nouvel, συμπληρώνει το νοηματικό τοπίο της όλης σύνθεσης προσδίδοντας στην καταναλωτική δραστηριότητα την κατάλληλη θέση και χώρο στο νέο αστικό φαινόμενο.

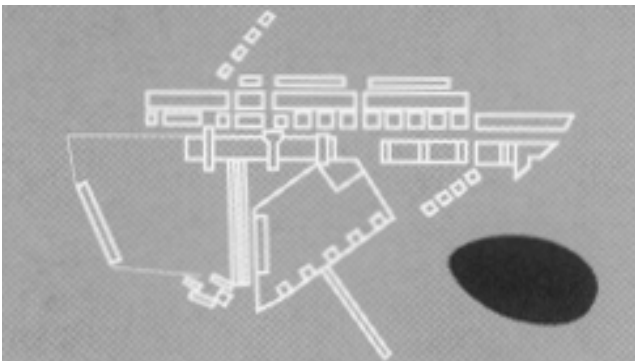
Εικόνα 3: Διαγραμματικό master plan, όπου φαίνεται με μαύρο η θέση του "Lille Europe Station".

Figure 3: Diagrammatic master plan, showing in black the position of the "Lille Europe Station".

¹⁵ Η Congrexpo, ένα θεόρατο «αστικό παιχνίδι», που μοιάζει με ουρανοξύστη ξαπλωμένο στο έδαφος, αποτελεί ένα λειτουργικό τόπο περιπέτειας, με δυναμικότητα 50.000 m², για δραστηριότητα. Οι εσωτερικοί χώροι σχεδιάστηκαν για να λειτουργούν είτε ως ανεξάρτητες μονάδες είτε ως στοιχεία ενός ευρύτερου συνόλου. Τα διαγράμματα των OMA ανακαλύπτουν το παιχνίδι των συνδυασμών: οι τρεις «αρένες» της Congrexpo διαστέλλονται και συστέλλονται για να φτιάξουν διαδοχικά, ένα κέντρο αθλητικών δραστηριοτήτων, ένα τσίρκο εντυπωσιακών διαστάσεων, ή έναν γιγαντιαίο εκθεσιακό χώρο για αυτοκίνητα. Πρόκειται για κατασκευές όμοιες με εκείνες των έργων επιστημονικής φαντασίας, για «περίκλειστες προφυλαγμένες πόλεις». Το κτίριο υλοποιεί την ιδέα των «connections» και της «bigness» όπως διατυπώνεται στο αρχικό μανιφέστο του «Delirious New York» καθώς και στο βιβλίο του «S, M, L, XL».

Εικόνα 4: Το Piranesian Space των OMA, εσωτερική άποψη.
Figure 4 OMA's Piranesian Space, interior view.

Εικόνα 5: Διαγραμματικό master plan, όπου φαίνεται με μαύρο η θέση του "Congrexpo", επίσημα επωνομαζόμενου "Lille Grand Palais".

Figure 5: Diagrammatic master plan, showing in black the position of the "Congrexpo", officially called "Lille Grand Palais".

Αν η σύνθεση αυτή αποτελεί ένα δείγμα των νέων αντιλήψεων για την πόλη και την αρχιτεκτονική, εάν πρόκειται για μία αστική μεταμόρφωση που επαναπροσδιορίζει το δημόσιο χώρο και την κεντρικότητά του, τότε ένα ερώτημα που τίθεται αφορά στην ταυτότητα αυτού του χώρου: έννοιες που συνδέονται με τη συμπεριφορά των ατόμων, με φαινόμενα χρήσης, νοσηματοδότησης, συμμετοχής και

οικειοποίησής του. Η έρευνα πεδίου των Kokoreff και Steinauer¹⁶ ανιχνεύει τα φαινόμενα αυτά στην Euralille. Οι αστικές πρακτικές των νέων, η ιδιαίτερη σχέση τους με το χώρο, η χωρική προβολή των μορφών κοινωνικότητάς τους, αποτέλεσαν τα θέματα γύρω από τα οποία οργανώθηκε η συλλογή και η ανάλυση των στοιχείων.

Οι νέοι συχνάζουν στο εμπορικό κέντρο, είναι ο τόπος συνάντησής τους, τόπος κοινωνικών επαφών, αλλά όχι καταναλωτικών δραστηριοτήτων. Το εμπορικό κέντρο αποκτά ταυτότητα όχι από τις πρακτικές άλλων κοινωνικών κατηγοριών (κατανάλωση), αλλά από τη συγκέντρωση των νέων που τον επιλέγουν για τόπο περιπάτου και συγκέντρωσης.

Εικόνα 6: Η είσοδος του εμπορικού κέντρου.
Figure 6: The Shopping Entrance.

Αυτή η συμπεριφορά, που αγνοεί την προβλεπόμενη χρήση έχει μία διπλή ερμηνεία. Ο χώρος επιλέγεται εξαιτίας του νεωτερικού χαρακτήρα του, ως μία κατασκευή σύγχρονη αισθητικά και τεχνολογικά, ως τμήμα μιας ευρύτερης, «Ευρωπαϊκής» εμβέλειας, περιοχής με καινοτόμα χαρακτηριστικά ως προς την οργάνωση, τις λειτουργίες, την αισθητική, την κατασκευή. Από την άλλη, ο χώρος αυτός ως ιδιωτικοποιημένος δημόσιος χώρος με έντονη την παρουσία της αστυνομίας, με ελεγχόμενη πρόσβαση και συμπεριφορά, προκαλεί την αμφισβήτηση των νέων η οποία και εκφράζεται με ποικίλους τρόπους (αντιπαράθεση-σύγκρουση με τους αστυνομικούς, αποφυγή καταναλωτικής συμπεριφοράς, επιδοκιμασία συμπεριφοράς άλλων). Η παρουσία και η συμπεριφορά των νέων, επαναπροσδιορίζει αυτό το χώρο: αποκλειστικά τόπος εμπορίου ή και αναψυχής, περισσότερο ιδιωτικός ή δημόσιος χώρος. Η παραδειγματική χρήση αυτού του χώρου από τους νέους δημιουργεί αμηχανία για το είδος των απαντήσεων, που θα δοθούν. Η αμηχανία οφείλεται στο νομικά κατοχυρωμένο ορισμό του κέντρου ως ιδιωτικού χώρου, αλλά και στο γεγονός ότι οι ποιότητες του δημόσιου χώρου, που αποκτά μέσα από τις πρακτικές και τα βιώματα των νέων, ενισχύουν τον εμπορικό χαρακτήρα του, με άλλα λόγια εξυπηρετούν τους αρχικούς στόχους της προβλεπόμενης χρήσης. Οι Kokoreff και Steinauer υποστηρίζουν ότι οι πρακτικές των νέων που συχνάζουν στη Euralille, προσδιο-

¹⁶ M. Kokoreff et O. Steinauer (2001), "Espace public et jeunes à Euralille", στο G. Burgel (dir.), Villes en Parallele, Universiti Paris X – Nanterre : Laboratoire de Géographie Urbaine, σελ. 207-226.

ρίζονται περισσότερο μέσα από την επαναδιαπραγμάτευση του δημόσιου – ιδιωτικού χώρου παρά μέσα από την τάση τους να μετατρέψουν ένα προγραμματικό μη-τόπο σ' έναν ανθρωπολογικό τόπο, δηλαδή σ' ένα χώρο με ταυτότητα, με επικοινωνιακές και ιστορικές ποιότητες.¹⁷

Φαινόμενα αλλαγής της προβλεπόμενης χρήσης παρατηρήθηκαν και σε ορισμένους ανοικτούς χώρους: επανασημασιοδοτήσεις του αστικού εξοπλισμού ή μετατροπή στοιχείων με μοναδικό χαρακτηριστικό την εικαστική ποιότητά τους σε χώρους στάσης, μεταλλάξεις χώρων κίνησης και μετάβασης σε χώρους δραστηριοτήτων.¹⁸

Κυρίως οι πρακτικές αυτών των νέων κατασκευάζουν την ταυτότητα του χώρου, ενώ η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού ατόμων αποδεικνύει την κεντρικότητά του. Η εκτροπή των προβλεπόμενων χρήσεων αποτελεί ένδειξη της δυναμικής των σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στα άτομα – χρήστες του χώρου και στο περιβάλλον, δομημένο και κοινωνικό. Σχέσεις οι οποίες επανασημασιοδοτούν το χώρο «ολοκληρώνοντας» κατά κάποιο τρόπο το έργο των ειδικών. Ο χώρος στο σύνολό του, ως υλικό, λειτουργικό και νοηματικό πεδίο μέσα στο οποίο αναπτύσσονται οι δραστηριότητες των ανθρώπων, δεν κατασκευάζεται αποκλειστικά από τους ειδικούς. Ο χώρος αποκτά την τελική του μορφή μέσα στην πορεία του χρόνου που τον κατοικεί, τον μετασχηματίζει, τον επενδύει με νοήματα, του προσδίδει

ταυτότητα. Ο χρόνος ως η διάρκεια των δραστηριοτήτων και πρακτικών του ανθρώπου, των βιωμάτων του.

Το παράδειγμα της Euralille, ως παραγόμενος και ως βιωμένος χώρος επιβεβαιώνει τις εξελίξεις στον τρόπο οργάνωσης του σύγχρονου αστικού τοπίου, άμεσα εξαρτημένες από τα κυρίαρχα οικονομικά συστήματα καθώς και τη δυναμική του χώρου που μεταλλάσσει τη λειτουργική και νοηματική του διάσταση μέσα από τις πρακτικές των ατόμων και ομάδων που τον κατοικούν. Η ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου, η προβλεπόμενη ως κυρίαρχη καταναλωτική δραστηριότητα στους νέου τύπου χώρους, αποτελούν διαβλητούς στόχους, προβλέψεις και σχεδιασμούς που εκτίθενται συνεχώς στα άτομα και τις κοινωνικές ομάδες. Τα χαρακτηριστικά του χώρου δεν περιορίζονται στις προσχεδιασμένες από τους ειδικούς ποιότητές του. Ο χώρος δεν αποτελεί αποκλειστικά μορφή του εξελισσόμενου οικονομικού συστήματος, αλλά και των εν εξελίξει στάσεων και συμπεριφορών του κοινωνικού ανθρώπου. Ο χώρος ως πλαίσιο δράσης και διάδρασης των υποκειμένων, μεταλλάσσει τις αρχικές του ποιότητες. Αν και στη σύγχρονη εποχή ο χώρος φέρει τα χαρακτηριστικά του αντικειμένου που αποπλανά, η ιδιότητά του ως πλαίσιο επικοινωνίας και πράξης τον καθιστά αντικείμενο κρινόμενο κι επομένως ευάλωτο σε αλλαγές μορφής και περιεχομένου.

¹⁷ ό.π.

¹⁸ ό.π.

Κυριακή Τσουκαλά

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήματος Αρχιτεκτόνων Α.Π.Θ. Τ.Θ. Δ-3010, Τ.Κ. 57001, Θέρμη, Θεσσαλονίκη, e mail: ktsouka@arch.auth.gr

Μαρία Ν. Δανιήλ

Αρχιτέκτων Μηχανικός Α.Π.Θ., M Arch U.C.L., Δημητρίου Γούναρη 7, 54622, Θεσσαλονίκη, e mail: mdaniil@hotmail.com

Extended Summary

Mobility and Consumption as Principles of the Organization of Contemporary Public Space

The Example of Euralille; Built and Behavioral Space

KYRIAKI TSOUKALA

Associate Professor A.U.TH.

MARIA N. DANIL

Architect A.U.TH. M Arch U.C.L.

Summary

This paper examines new forms of public space in the contemporary urban center, within the wider frame of economic and cultural transformations, observed during the last decades. Phenomena such as consumption, mobility, digital reality, new forms of communication and complexity of activity networks, are considered as the most important factors of the city mutations and the new identity of its public space. As an example of configuration of these new urban conditions, the European city of Lille is being chosen. During the '90s, big scale projects were applied to this urban center, within the frame of the Euralille program. These projects are directly connected to the new European and international reality, which breaks down traditional national dominations and introduces the concept of Euro-areas and Euro-cities, as well as new forms of flows and networks. This paper attempts to objectively and subjectively read these new spatial forms, in other words, it attempts to make a double approach: On the one hand, an approach through the comprehension and interpretation of the constructors' intentions and on the other, through the individuals' and groups' experiences, reactions and behaviours, since they are the ones who move and act within these new spaces.

1. CITY, NETWORKS, SPECTACLE AND CONSUMPTION

It is a well-known fact that space is the background against which economic and socio-cultural phenomena are recorded, and it is therefore a significant 'text', a source of information on the aforementioned phenomena and their potential evolution. The modern city is characterized by mutations of public and private space, by the abandonment of the spatial proximity between economic units and the city, of work place and residence, of the people involved in transactions. New forms of space appear, while some of the old uses of urban space are abolished or transformed under the pressure of new activities and means for their materialization. This fact affects the components of space and their interrelation, to the extent that new terms are sought

Submitted: Feb. 11. 2002 Accepted: Jun. 4. 2003

to define the contemporary urban reality. The 'metropolis' retreats as a term, while terms such as 'metapolis'² seem to have already become established in the international bibliography.

Central to this phenomenon of the city mutations is consumption.³ The object is alienated from its purely utilitarian character; it becomes autonomous and deceives – in the sense of creating a delusional world for the subject-consumer. Baudrillard⁴ argues that at the heart of this illusion lies the challenge, not the desire: the challenge draws you away from all convention, beyond the law of transaction, beyond the principle of reality. Production strays away from its former target, which was to fulfil needs, and, creating in the name of profit needs with no real object, it becomes an accomplice in the absence of truth and lack of necessity. We observe, thus, a reversal of the production-consumption signs through deceit: consumption deceives production. The subject's desire is no longer the focal point of the world, but the object's destiny. The mall⁵ is a spatial reflection of these new models and values. Cultural and commercial center, the mall manages to build on the ambiguity of the sign among objects, and to transform the utilitarian character of the merchandise in a play of 'atmosphere'. These new spaces - malls- are controlled and inaccessible for some social groups, with dematerialized electronic boundaries that safeguard the desired security and cleanliness of the area.

Another parameter intricately linked with the reality of the modern city is mobility.⁹ Movement increases in degree, distance and duration. Incentives for movement multiply. Telecommunications have not replaced the means of transport, they have not decreased the movement of people and they have not restricted their activities to the residence and its immediate surroundings. Train stations, the underground, airports, acquire new meaning as public spaces, with a basic function in people's lives. This explains the incorporation of additional uses to these buildings, their transformation into integrated centers, into spaces of

consumption and entertainment, poles of social interaction. On the other hand, the integration of the individual in various groups increases the complexity of activity networks to such an extent that it becomes impossible to predict required spaces and networks.

This inability to predict, coupled with the rate of changes in the domain of economy, reinforces the sense of the unpredictable, the unexpected and uncontrollable that developed in the domains of the social sciences and of urban planning. The weakening of two fundamental notions of urban planning, the notions of programming and regulations, tends for some to enhance the role of architecture in the organization of the city. Flexibility, the uncertain time schedule for the accomplishment of urban planning and architectural proposals, the integration of new spatial models, the diversity of identities and needs, complexity, redistribution, change, speed, and the dissociation from formal cohesion and order, become fundamental principles of planning composition.

2. THE CASE OF EURALILLE: BUILT ENVIRONMENT AND BEHAVIOR

Euralille is an example of the implementation of the aforementioned beliefs.¹² The project is connected with the new European as well as international reality, which has overthrown traditional national hierarchies (country, cities, districts). The concepts of boundaries and spatial relations were redefined, reversing the reasoning behind urban planning existing to date. This is the time of Euro-zones and Euro-cities, of new forms of fluxes and networks. The acquisition of the essential know-how in attaining a metropolitan character becomes the “object of desire” for a large number of medium sized cities in France and elsewhere. One of the aims of the project of Euralille was to pave the way for a new transportation and business hub of European and international scale.

The project involved 4 basic functions: An urban service center, a transportation service center, an exchange service center and an urban park. These four functions developed along an axis running from north to south, the backbone of the project, on which the new TGV station would be located. The functions occupied an expanse of approximately 70 hectares. The urban service center, along with the transportation service center (the area between the two stations, old and new) constituted the focal point of the entire region. Their specific locations make up a triangular space that brings the different activity sectors in interaction with each other and links the functions with the adjacent residential areas.

The fast alternations and the distribution networks compose the central nervous system of the project and contribute to establishing the city as a trans-European urban phenomenon. The spatial density of the networks, as

well as the apparent tension between them, symbolizes the contraction of time achieved by the speed of the TGV. At the same time, the notion of the “Piranesian space” is born, making the station an almost transparent container, linking the parking lots, the TGV, and the multiple railway lines. Of the basic structural components of the project, the shopping center, designed by Jean Nouvel, completes the meaning of the entire composition, assigning to consumer activity the appropriate place and space in the new urban phenomenon.

If this composition constitutes a sample of the new concepts for the city and architecture, if it has to do with an urban metamorphosis, which redefines urban space and its centrality, then a question concerning the identity and urbanity of this place emerges –concepts that concern behavior, usage, meaning, participation and appropriation phenomena. A field research conducted by Kokoreff and Steinauer¹⁶ investigates these phenomena in Euralille. The urban practices of young people, their particular relation to the place, the spatial projection of their forms of socialization, were the issues around which the researchers organized a collection and analysis of elements.

Young people frequent the shopping center, it is their meeting place, a locus of social contact rather than consumer activity. The mall thus acquires an identity, not through the practices of other social groups (consumption), but through the gathering together of youth that chooses it as a place in which to meet and go for walks. There is a twofold interpretation of this behavior that disregards the intended function of the shopping center. The space is selected for its innovative character, as a modern construction, both aesthetically and technologically, part of a wider area of “European” range, an area with innovative components as to their organization, function, esthetic and construction. On the other hand, this privatized public space with the intense presence of security agents, controlled access and behavior, is questioned by the young in various ways. The youth’s presence and conduct in this space redefines it: is it exclusively a place of commerce or of entertainment as well? Is it a public or private space?

Space in its entirety, as a material, functional and cognitive field within which people’s activities unfold, is not exclusively created by experts. It attains its final form in the course of time, which occupies it, transforms it, assigns meaning to it, gives it identity. Space is perceived in terms of the duration of man’s activities and practices, of his experiences. The example of Euralille, as a produced and experienced space, confirms the development of the contemporary urban space organization process, which is closely related to the prevalent economic system, as well as to the dynamics of space to change, both in terms of function and symbolism, through the practices of groups and individuals who inhabit it. The privatization of public space, the consuming activity expected to be a master activity in the new type of places, constitute targets, prospects and plans that are constantly exposed to social groups and individuals.

The characteristics of space are not limited to the experts' prescheduled qualities. Space is not generated exclusively by the progressing economic system; it is also being formed by the developing attitudes and behaviors of the social man. Space, as a frame of action and interaction of individuals,

mutates its initial qualities. Although today space bears the characteristics of the seduced object, the fact that it is a frame of communication and practice renders it an object liable to criticism, in other words, an object liable to changes concerning both form and context.

Kyriaki Tsoukala

Associate Professor, School of Architecture A.U.TH., P.O. Box Δ-3010, 57001, Thessaloniki,
e mail: ktsouka@arch.auth.gr,

Maria N. Daniil

Architect A.U.TH, M Arch U.C.L., Dimitriou Gounari 7, 54622, Thessaloniki, e mail: mdaniil@hotmail.com